

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА ВНУТРІШНЬОСОЮЗНИЙ АСПЕКТИ

*Величко І.В., Гавриленко С.М.
студенти 5-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»*

На сьогодні Європейський Союз зіштовхнувся з низкою загроз у сфері спільної політики безпеки та оборони (далі – СПБО), окреме місце серед яких займають загрози регіональній стабільності у сусідніх до ЄС державах та загрози потенційних актів агресії на глобальному рівні. Здійснення заходів у сфері забезпечення миру та безпеки знаходить своє вираження у СПБО, а саме через врегулювання криз у проблемних регіонах та спроби створити систему колективної безпеки в рамках ЄС. Зважаючи на це, реалізація положень СПБО набуває особливого значення.

Ще у 1952 році були спроби створити Європейське Оборонне Співтовариство, що мало би природу схожу з Європейським Об'єднанням Вугілля і Сталі, однак парламент Франції заблокував таке рішення [1]. Надалі історія розвитку СПБО пов'язана зі створення прообразу

військових сил та діяльністю Західноєвропейського Союзу(далі – ЗЄС). ЗЄС – це організація, яка була створена на основі Брюссельського договору 1948 року, підписаного Францією, Великобританією, Бельгією, Люксембургом та Нідерландами, і включала 28 країн з чотирма різними статусами. Завдання і інститути даного союзу поступово набували більш інтегрованого характеру і спонукали до створення спільної політики безпеки та оборони як частини спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Західноєвропейський Союз не мав власної армії, покладаючись на співробітництво між членами і формально проіснував до 30 червня 2011 року.

У червні 1992 року на нараді в Бонні країни Західноєвропейського союзу ухвалили «Петерсберзьку декларацію», що стосувалася відносин між ЗЄС, ЄС і НАТО. Декларація передбачала розширення функцій ЗЄС. Він повинен був не тільки гарантувати оборону територій держав учасниць, а й реалізувати Петерсберзькі завдання. Наразі вони закріплені у Лісабонському договорі (ст. 43 Договору про ЄС) і включають операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні місії, місії з надання допомоги по військовій лінії, кризове врегулювання, включаючи примус до миру і пост конфліктну стабілізацію. При цьому всі вони можуть бути націлені також на протидію транснаціональному тероризму.

Висвітлюючи інституціональний механізм, слід зазначити, що відповідно до положень Лісабонського договору з'являється посада Верховного Представника ЄС з зовнішньої політики і політики безпеки та Європейська служба зовнішніх зв'язків. До того ж функціонує Комітет з політики безпеки, щодо погодження військових питань і Військовий комітет, у складі голів головних військових штабів держав-учасниць. Існує Європейське оборонне агентство і корпус швидкого реагування.

12 липня 2004 року Радою ЄС було засновано Європейське оборонне агентство (EDA), що спрямоване на сприяння співробітництву між державам членами ЄС та заснування проектів в оборонній сфері. Так важливою ініціативою стало об'єднання і розділення (Pool & Share initiative) щодо можливостей держав членів ЄС. У 2011 році міністри оборони ухвалили список з 11 пріоритетних напрямів програми, серед яких повітряні заправки (Air-to-Air Refuelling), програма підготовки вертольота (the Helicopter Training Programme), морська розвідка та сфера закупівелі європейського супутникового зв'язку (European Satellite Communications Procurement Cell). В той же час агентство концентрується на просуванні систем забезпечення співробітництва, стандартизації та сертифікації, проводить науково-дослідні та технологічні проекти, працює над ініціативами підтримки європейської оборонної промисловості і заохочує інноваційний підхід подвійного призначення [2].

У ЄС немає регулярної армії. За винятком загальних місій, збройні сили залишаються розділеними і незалежними у багатьох інших сферах. Однак, на саміті ЄС у Гельсінкі (грудень 1999) було вирішено

створити до 2003 року потенціал, який дозволяє в двомісячний термін розгорнути військовий контингент чисельністю 60 тис. осіб («корпус швидкого розгортання»).

Головною ціллю СПБО залишається підтримка миру та укріплення міжнародної безпеки згідно з принципами Статуту ООН. В рамках Лісабонського договору стало можливим закласти правову базу для реалізації механізмів спільної політики в сфері безпеки і оборони. Так, у п. 2 ст. 42 зазначається, що довгостроковим завданням СПБО є формування спільної оборонної політики ЄС і створення єдиної системи колективної оборони Євросоюзу. У разі якщо стосовно одного з держав ЄС буде здійснена агресія, інші зобов'язуються надати йому сприяння всіма доступними заходами відповідно до ст. 51 Статуту ООН. Проте наразі немає механізму реалізації даної системи і держави члени ЄС у більший мірі спираються на вже перевірену систему колективної оборони НАТО, так як 22 держави з 28 держав-членів Європейського Союзу є членами НАТО. Також, у положенні про солідарність (ст. 222 Договору про функціонування ЄС) зазначається, що Союз має мобілізувати усі інструменти, включаючи військові, для попередження захисту від тероризму та допомоги та на прохання властей постраждалої держави, у разі природної або техногенної катастрофи в одній з них.

У доповіді по результатах засідання Європейської ради, що відбулася 19-20 грудня 2013 року в Брюсселі, зазначалося, що в даних умовах Євросоюз має взяти на себе додаткові зобов'язання щодо забезпечення безпеки не тільки на своїй території і в зонах «Європейської політики сусідства», а й на глобальному рівні. У зв'язку з цим визнано за необхідне розвивати військові можливості ЄС і зміцнювати співробітництво з партнерами – третіми державами і міжнародними організаціями.

Останнім напрямком зазначеної політики стало схвалення 24 червня 2014 Радою морської стратегії безпеки ЄС, як основи ефективного і комплексного вирішення викликів морської безпеки, що стосуються транскордонної та організованої злочинності, загроз свободі навігації, розповсюдження зброї масового знищення та екологічних ризиків [3,1]. У грудні 2014 року, Рада прийняла План дій, який реалізує стратегію. Цей план містить 130 заходів, які організовані у п'ять різних напрямів: зовнішні дії; морське усвідомлення, спостереження та обмін інформацією; розвиток здатності; аналіз ризиків, захист стратегічної морської інфраструктури і кризове реагування; морські дослідження безпеки та інновації, освіта і навчання. План дій також визначає які дії мають бути реалізовані на рівні ЄС, а які на національному рівні і забезпечує часові рамки для їх реалізації [4, 14].

Європейський Союз нині здійснює п'ять військових і одинадцять цивільних операцій і місій. На сьогодні в рамках воєнних та цивільних місій ЄС в різних регіонах світу задіяно більше 7000 осіб [5]. Цікавим є той

факт, що після набуття чинності Лісабонським договором ЄС заснував вісім (п'ять цивільних та три військових) місій. Тобто удвічі більше ніж до цього. Розглянемо деякі місії, засновані ЄС після 2009 року, більш детально.

З метою сприяння стабілізації обстановки в Сомалі і північно-східній частині Африки з 7 квітня 2010 року здійснюється місія з підготовки сомалійських сил безпеки. Головною її метою є надання допомоги федеральному перехідному уряду в формуванні національних силових структур. Здійснюється навчання і підготовка більше 4 тисяч представників силових структур у сфері діяльності військової поліції, цивільно-військового співробітництва, розвідки, курсу міжнародного гуманітарного права і прав людини, захисту цивільних осіб [6].

Регіон Сахеля займає особливе місце у регіональній політиці ЄС. ЄС зацікавлений у боротьбі із загрозами безпеці у формі тероризму, організованої злочинності і нелегальної міграції тощо, про що було вказано у Стратегії ЄС з безпеки та розвитку у країнах Сахеля. Так, у відповідь на запит уряду Нігеру, влітку 2012 року ЄС заснував цивільну місію. Її головним завданням є допомога місцевим силам безпеки у боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, консультування з питань раціонального використання людського ресурсу тощо. Експерти та інструктори місії здійснили підготовку більш ніж 3 тисяч представників сил внутрішньої безпеки, збройних сил і судової влади [7]. 18 лютого 2013 року на підставі офіційного звернення влади Малі та Резолюції 2085 Ради Безпеки ООН, ЄС заснував тренувальну військову місію для місцевих збройних сил. У даній місії беруть участь 23 держави-члени ЄС. Мета місії полягає у сприянні реформуванню збройних сил Малі, та передбачає надання експертної та консультативної допомоги, зокрема, щодо оперативної підготовки, розвідки, раціонального використання людських ресурсів тощо. Програма також передбачає проведення навчання бойових підрозділів на зборах, ознайомлення з курсом міжнародного гуманітарного права і прав людини, захисту цивільних осіб [8]. 15 квітня 2014 року Рада ЄС заснувала також і цивільну місію для підтримки сил внутрішньої безпеки Малі. Місія покликана підтримати авторитет місцевої влади у всій країні, сприяти забезпеченню конституційного і демократичного порядку. Програма місії передбачає надання стратегічних консультацій та навчання поліції, жандармерії та національної гвардії Малі [9].

22 травня 2013 року з метою удосконалення безпеки державного кордону Рада ЄС заснувала цивільну місію у Лівії. Місія започаткована на основі запрошення законної влади держави, таким чином ЄС підтримує відновлення Лівії після громадянської війни. Здійснюється консультування із розробки стратегії комплексного управління наземними, повітряними та морськими кордонами. Місія передбачає проведення навчання співробітників прикордонної служби, митної служби щодо внутрішньовідомчої організації діяльності, міжвідомчої співпраці,

методики управління ризиками відповідно до міжнародних стандартів тощо. Європейський Союз фінансує місію самостійно – щорічні витрати становлять близько 26 млн. євро. У зв'язку із загостренням конфлікту на півночі Лівії влітку 2014 року, місія вимушена тимчасово дислокуватися у Тунісі [10].

В умовах сучасного конфлікту на сході України, виконання ЄС програмних зобов'язань з врегулювання кризових ситуацій виступає у новому світлі. Рада ЄС 22 липня 2014 року заснувала цивільну консультативну місію ЄС з реформування сектору безпеки в Україні. Головними напрямками діяльності місії в Україні є сприяння на консультативному рівні реформуванню структури внутрішніх силових органів, установлення принципу верховенства права [11].

Окрім того, 17 березня 2015 року Верховна Рада України схвалила звернення до ООН та ЄС про запровадження в Україні миротворчої місії. Згідно з текстом документа, ВРУ схвалила звернення до Ради ЄС про запровадження відповідної процедури щодо початку операції ЄС у рамках спільної політики безпеки та оборони в Україні, конкретні способи реалізації якої будуть визначені в консультаціях з українською стороною, а також направлення в Україну місії для попередньої оцінки ситуації.

Слід зазначити, що у перспективі можливо очікувати зміни у сфері СПБО. Так, під час неформальної зустрічі 18 лютого 2015 року, міністри оборони 28 країн-членів ЄС домовилися, що засідання Європейської ради, що відбудеться у червні 2015 року повинно бути присвячене обговоренню стратегічних проблем у галузі безпеки та оборони, боротьбі ЄС проти гібридних загроз, стратегічній комунікації, потенціалу швидкого реагування ЄС, імплементації Плану дій морської стратегії безпеки ЄС та підтримці оборонної промисловості з особливим акцентом на малі і середні підприємства [12].

Підводячи підсумки слід зазначити, що зважаючи на унікальну правову природу, ЄС має унікальний комплексний механізм для реалізації заходів щодо запобігання та врегулювання конфліктів як на глобальному рівні так і у разі загрози самому ЄС, проте він потребує подальшого розвитку і удосконалення. Більшість цивільних та військових операцій після набуття чинності Лісабонського договору ЄС заснував на території африканського континенту, що пов'язано з конфліктними ситуаціями і тому наявний факт глобалізації СПБО. У той же час, можливо припустити, що конфлікт на території України неодмінно вплине на подальший розвиток СПБО. Сьогодні формально можна говорити про існування колективної системи самооборони ЄС, однак створення системи колективної безпеки ЄС має чимало проблем та викликів, які потребують, перш за все, політичної волі держав-членів, яка незабаром може мати місце.

Науковий керівник – Гладенко Олександр Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права ЄС та порівняльного правознавства.

Список використаних джерел:

1. Политика Европейского Союза в области безопасности и обороны / Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – № 4 / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/201/49/>
2. About Us. EDA / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus>
3. EU maritime security strategy approved / Council of European Union // [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/143352.pdf
4. EU Maritime security strategy action plan / 29 с. / [Электронный ресурс] – Режим доступа:
5. Council conclusions on Common Security and Defence Policy / Council of European Union // [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.eeas.europa.eu/top_stories/pdf/20131126_council_conclusions_en.pdf
6. EUTM Somalia / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eutm-somalia/index_en.htm
7. The EUCAP Sahel Niger civilian mission / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eucap-sahel-niger/pdf/factsheet_eucap_sahel_niger_en.pdf
8. EU Training Mission in Mali / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eutm-mali/pdf/factsheet_eutm_mali_en.pdf
9. EUCAP Sahel Mali / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eucap-sahel-mali/index_en.htm
10. EUBAM Libya / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eubam-libya/pdf/factsheet_eubam_libya_en.pdf
11. EU establishes mission to advise on civilian security sector reform in Ukraine / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/144079.pdf
12. Discussions on European defence in Portugal / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.eda.europa.eu/info-hub/news/2015/03/19/discussions-on-european-defence-in-portugal>